

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-36-8

УДК 330.341.1

Миколайчук В.І.*Херсонський економічно-правовий інститут*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6490-2589>E-mail: mbi0406@rambler.ru

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У даній роботі розглянуто сучасний стан та роль аграрного сектору в економіці України, необхідність реалізації його потенціалу за рахунок сучасних технологій. Обґрунтовано необхідність впровадження інновацій в сільськогосподарське виробництво. Метою статті є дослідження макроекономічних умов управління інноваційною діяльністю в аграрному секторі України. Досліджено та систематизовано складові інноваційного макроекономічного середовища аграрного сектору. Розкрито вплив міжнародного, політично-правового, інформаційного, економічного, науково-технічного, екологічного та соціально-культурного середовища на впровадження інновацій в аграрне виробництво. Виявлено, що аграрна сфера в Україні залишається найбільш консервативною до нововведень і вимагає підтримки держави. Для України життєво необхідним є впровадження екологічно чистого виробництва. Сільськогосподарські виробники в процесі виробництва необхідних обсягів продукції встановленої якості зобов'язані дотримуватися принципу мінімальних витрат матеріальних ресурсів і мінімального негативного впливу на довкілля. Важливим макроекономічним аспектом управління інноваційною діяльністю аграрного сектору України є створення логістичної та інформаційної інфраструктури. Пропонується посилити увагу соціально-культурній складовій розвитку сільських територій, перейти від декларативності в нормативно-правовій базі аграрного законодавства до розробки та впровадження соціальних стандартів і нормативів у сільській місцевості.

Ключові слова: аграрний сектор, інноваційна діяльність, макроекономічні чинники, політично-правове середовище, міжнародне середовище, інформаційне середовище, економічне середовище, науково-технічне середовище, екологічне середовище, соціально-культурне середовище.

Миколайчук В.І. МАКРОЕКОНОМІЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

В данной работе рассмотрено современное состояние и роль аграрного сектора в экономике Украины, необходимость реализации его потенциала за счет современных технологий. Обоснована необходимость внедрения инноваций в сельскохозяйственное производство. Целью статьи является исследование макроекономических условий управления инновационной деятельностью в аграрном секторе Украины. Исследованы и систематизированы составляющие инновационного макроекономической среды национального аграрного сектора. Раскрыто влияние международной, политико-правовой, информационной, экономической, научно-технической, экологической и социально-культурной среды на внедрение инноваций в сельскохозяйственное производство. Выведено, что аграрная сфера Украины остается наиболее консервативной к нововведениям и требует поддержки государства. Для Украины жизненно необходимо внедрение экологически чистого производства. Сельскохозяйственные производители обязаны в процессе производства необходимых объемов продукции установленного качества соблюдать принцип минимальных затратах материальных ресурсов и минимального воздействия на окружающую среду. Важным макроекономическим аспектом управления инновационной деятельностью аграрного сектора Украины является создание логистической и информационной инфраструктуры. Предлагается усилить внимание социально-культурной составляющей развития сельских территорий, перейти от декларативности в нормативно-правовой базе аграрного законодательства к разработке и внедрению социальных стандартов и нормативов в сельской местности.

Ключевые слова: аграрный сектор, инновационная деятельность, макроекономические факторы, политически-правовая среда, международная среда, информационная среда, экономическая среда, научно-техническая среда, экологическая среда, социально-культурная среда.

Mikolaychuk Vasyi. MACROECONOMIC ASPECTS OF INNOVATIVE ACTIVITY MANAGEMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR

In this work, issues such as the current state, the role of the agricultural sector in the Ukrainian economy and the need to realize its potential through modern technologies were considered. The necessity of introducing innovations in agricultural production was substantiated. The aim of the article is to study the macroeconomic conditions for the management of innovation in the agricultural sector

of Ukraine. The components of the innovative macroeconomic environment of the national agricultural sector were investigated and systematized. Such theme as the influence of international, political and legal, informational, economic, scientific, technical, ecological and socio-cultural environment on the implementation of innovations in agricultural production was disclosed. It was revealed that the agrarian sector of Ukraine has a real need not only for the external attraction of funds for financing innovative projects that will significantly increase the competitiveness of agricultural production, but also it needs the state support of sustainable development of rural areas, environmental protection, introduction of new standards of quality and ecological safety of products, adaptation of the industry climate. Scientific and technological progress is recognized as the basis of economic growth and competitiveness for agricultural production. It was proposed to combine the achievements of scientific and technological progress, economic reform, reform in the field of personnel training, the inclusion of science in all production spheres that will lead to the increasing the efficiency of functioning of the agro-industrial complex of the state. For Ukraine, the introduction of environmentally friendly production is vital. Agricultural producers are obliged to comply with the principle of minimal material resources and minimal environmental impact in the process of production of the necessary volumes of products of established quality. An important macroeconomic aspect of managing innovation in the agricultural sector of Ukraine is the creation of a logistics and information infrastructure. It was proposed to increase the attention of the socio-cultural component of the development of rural territories, to move from declarativeness in the regulatory framework of agricultural legislation to the development and implementation of social standards and norms in rural areas.

Keywords: agricultural sector, innovation activity, macroeconomic factors, political and legal environment, international environment, information environment, economic environment, scientific and technological environment, ecological environment, socio-cultural environment.

Постановка проблеми. Аграрне виробництво належить до базових, життєзабезпечуючих галузей, стан та ефективний розвиток яких безпосередньо впливає на функціонування всієї національної економіки та продовольчої безпеки країни. Досвід розвинених країн світу в останні роки переконливо показує, що підвищення ефективності аграрного сектора досягається переважно за рахунок активізації інноваційної діяльності, впровадження результатів науково-технічних прогресу. На жаль, успішного розвитку даних процесів в сільському господарстві України поки не спостерігається. Навпаки, зберігається несприятлива макроекономічна ситуація, в тому числі і в науково-технічній сфері галузі, що в поєднанні з надзвичайно низькими інвестиційними можливостями сільськогосподарських товаровиробників істотно обмежує умови для активізації інноваційної діяльності. Тому особливого значення набуває дослідження сучасного стану та перспективи розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційної політики в аграрній сфері розглядалися в роботах С.А. Володіна [1], В.М. Гейця [2], М.Ю. Коденської [3], Г.Є., Мазнева [4], В.В. Россохи [5], Г.В. Спаський [6], П.І. Федулової [7] та ін.

Проте, деякі проблеми все ж залишаються невирішеними, зокрема щодо подальшої перспективи ефективного управління інноваційною діяльністю аграрного сектору України в умовах мінливого макроекономічного середовища, посилення глобалізації, інтеграції до світового економічного простору.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження макроекономічних умов управління інноваційною діяльністю в аграрному секторі України.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Агропромисловий комплекс є третьою за значенням галуззю економіки України, формуючи 14% валової доданої вартості (ВДВ). Агровиробництво дає роботу 2,6 млн людей, 93 млрд грн щорічного прибутку та 18% всього ВВП України. У ньому використовується основних засобів вартістю понад 100 млрд грн, господарюючи суб'єкти користуються 19,8 млн га сільськогосподарських угідь. Сільськогосподарські підприємства виробляють на 690,9 млрд грн продукції [8]. Протягом останніх двох років середня заробітна плата працівників, зайнятих у сільському господарстві, зростає більш ніж удвічі і практично досягла 300 дол. США.

Оскільки агровиробники – одні з найбільших експортерів української продукції, саме вони забезпечують стабільний притік валюти. В 2018 р. аграрії вивезли на світовий ринок продукції на 18 млрд дол.

США. Частка агропродукції в загальному експорті України в 2018 р. становила 39,3%. Сировинні товари зайняли 81% всього агроекспорту [9].

На жаль, аграрний сектор не використовує свій потенціал під вагою багатьох невирішених проблем. Конкурентоспроможність окремих видів сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва реалізується, як правило, за рахунок низьких цін. Такі ж чинники як макроекономічне середовище, ефективність державних інституцій, стан матеріально-технічного забезпечення, технологічний рівень виробництва, відповідність вітчизняної продукції санітарним, технічним нормам, оцінюється міжнародними експертними організаціями на досить низькому рівні.

За підрахунками науковців, Україна може вдвічі збільшити обсяги агровиробництва, наприклад, до 2022 року потенційно може збільшити врожай зерна до 80-100 млн тонн на рік та, відповідно, наростити частку агросектору у ВВП і довести до 25%, а також суттєво збільшити експорт зерна та товарів з доданою вартістю.

Для підвищення конкурентоспроможності сучасної сільськогосподарства України, важливе значення має інноваційний розвиток суб'єктів аграрного господарювання. Саме завдяки інноваціям можливе економічне зростання вже у найближчій перспективі. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі зумовлюється у значній мірі широким впровадженням у практику вітчизняних і світових досягнень науково-технічного прогресу, стратегічна роль у якому належить інноваційній діяльності.

На сьогодні важко дати точну оцінку рівню впровадження розумних технологій в агросекторі України. На думку експертів, проривні інноваційні технології в українському сільському господарстві використовують близько 10% компаній. Останні п'ять років активно впроваджувалися системи точного землеробства, GPS-моніторингу транспортних засобів, супутниковий моніторинг стану посівів, дистанційне зондування землі, геоінформаційні системи управління земельним банком, автоматизація виробничих процесів, використання безпілотних літальних апаратів, а також farm-management-системи тощо.

Активно впроваджують у своїй роботі нові інструменти, в основному, агрохолдинги. Найбільші з них – Ukrlandfarming, Нибулон, що вирощують зернові; Кернел, Агроспроперіс, що спеціалізується на зернових та олійних культурах, компанія «Міровіський хлібопродукт», що є одним з найбільших

виробників м'яса птиці в Європі та цукровий гігант – компанія «Астарта» та інші.

Проте значна частина вітчизняних агропідприємств, особливо малих приватних, домогосподарств, неспроможна виробляти високоякісну й конкурентоспроможну продукцію. Це є результатом таких негативних явищ як:

- відсутність систем контролю, стандартизації та сертифікації виробництва і продукції;
- диспаритет цін на продукцію промисловості і сільського господарства;
- постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали;
- недосконалість кредитно-фінансова і законодавча система;
- обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників;
- застаріла матеріально-технічна база;
- відсутність необхідних інвестицій та доступних інновацій тощо.

Сьогодні в деяких агропідприємствах можна спостерігати значне порушення сівозмін. Перевага віддається експортним культурам, зокрема таким, як соняшник, що виснажує землю. Не дотримуються технології обробки земель, значно скоротилися основні заходи по підвищенню родючості ґрунтів. Один з наслідків – зростання забур'яненості полів. Усе це створює критичну масу, яка через кілька років може призвести до катастрофічних наслідків у сільському господарстві. Покладатися лише на те, що селянин, отримавши землю і ставши власником, всіяко дбатиме про ефективне її використання, необачно. Потрібна цілеспрямована державна політика, яка б передбачала комплекс заходів – законодавчих, економічних і навіть пропагандистських, аби у психології як пересічного селянина, так і керівника новоствореної структури агробізнесу змінилося ставлення до землі.

Повчальним у цьому плані є приклад США як країни де проводилася небезпечна інтенсифікація виробництва, ігнорувалися рекомендації науки, недостатніми були економічний контроль та освіта фермерів. Інтенсифікація обробки ґрунту з використанням важкої техніки призвела до зниження якості земельних ресурсів. Втрати родючого шару під впливом вітру та води становили 3 млрд тонн на рік. Практично це означало щорічне вилучення з обігу 0,5 млн га найкращих угідь, зменшення врожайності зернових на 3-4%.

Це стало причиною радикальних змін у аграрній політиці США. На перший план вийшла проблема продовольчої безпеки, яка, починаючи з 80-х років, розглядається окремою складовою національної безпеки. У 1985 р. сенат США ухвалив закон «Про продовольчу безпеку США», який, по суті, поставив розв'язання цієї проблеми одним із найважливіших стратегічних завдань економічної політики. В ухваленому 1996р. федеральному законі «Про реформування та розвиток сільського господарства», який визначав розвиток агропромислового комплексу країни на наступні сім років, окремий розділ присвячений охороні земельних і водних ресурсів, а ще один – підтримці сільськогосподарських досліджень та освіти.

Настав час і в Україні не тільки декларативно підходити до вирішення проблем в аграрному секторі економіки, а реалізувати державну аграрну політику через чіткий механізм управління системою продовольчої безпеки, направлену на формування стабільного еколого-економічного стану.

Фактори макросередовища формують загальні умови для інтенсивного розвитку аграрних підприємств на основі впровадження інновацій.

У процесі дослідження встановлено сім складових інноваційного макросередовища аграрної сфери економіки: політично-правове, міжнародне, інформаційне, економічне середовище, науково-технологічне, екологічне, соціально-культурне середовище (рис. 1).

В умовах глобалізації ринків продовольства особливо актуальним є оцінка міжнародного середовища, яке впливає на розвиток зовнішньої торгівлі.

Тенденцією 2012-2016 рр. було скорочення виручки від експорту агропродовольчої продукції, і тільки з 2017 р. спостерігається її зростання. За результатами 2018р. було реалізовано закордон агропродовольчої продукції на 18,6 млрд дол. США. Таким чином, експорт України агропродовольчої продукції за останні 10 років зріс у два рази.

За 2014-2108 рр. частка продукції агропромислового сектору у структурі експортного прибутку України зростає на 8,3% та досягла 39,3%. Проте варто зазначити, що основою аграрного експорту є сировина (пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби), частка якої в структурі становить 55%.

Україна вже декілька років є лідером з виробництва й експорту соняшникової олії в світі. Решту ключових позицій займають зернові культури (кукурудза, пшениця, ячмінь), олійні (соєві боби) та продукти переробки олійних (соняшникова макуха). В 2018р. основу експортної виручки за видами продукції склали: олія соняшникова 4113 млн дол. США; кукурудза – 3506; пшениця – 3004; насіння ріпаку – 1011; макуха – 922; соєві боби – 831; ячмінь – 682; м'ясо птиці – 507; сици, цигарки – 341; цукор – 217 млн дол. США [9]. Ці продукти становлять 81% всього експорту з України агропродовольчих продуктів.

Основним ринком збуту агропродовольчої продукції є ринок азійських країн, частка якого в структурі українського експорту у 2017 р. і 2018 р. становив відповідно 45% та 44,6%. Основними країнами-покупцями української агропродовольчої продукції у 2018 р. виступали Індія, Туреччина і Китай. Друге місце в структурі українського експорту займають країни ЄС (Нідерланди, Іспанія і Італія), частка яких становить 33%. Третє – країни Африки (Єгипет, Туніс і Марокко) з 12,3% [9].

Як вже зазначалося вище, український агроекспорт складається переважно із сировини, що свідчить про неефективне використання агропромислового потенціалу країни, ставить в залежність економіку України від цінових коливань на світових ринках продовольства і містить потенційні ризики для економічної і соціальної стабільності. В перспективі Україні необхідно використовувати потенціал ринків таких країн, як Китай, Сполучені Штати Америки, Канада, Німеччина, Ірландія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Японія.

Імпорт агропродовольчої продукції в період 2012-2015 рр. також скоротився. Проте починаючи з 2016 р. в Україні спостерігається збільшення імпорту заминок цієї продукції. В 2017 р. імпорт агропродовольчої продукції зріс на 10,5% порівняно з 2016 р. і досяг 4,3 млрд дол. США. В 2018 р. зростання продовжилося, імпортуні закупки на кінець року становили 5,1 млрд дол. США [9].

Серед аграрного імпорту України першу позицію займає морожена риба, за 2018 р. об'єм закупівель склав 351,6 млн дол. США. На другому місці знаходиться тютюнова сировина (263,2 млн дол. США),

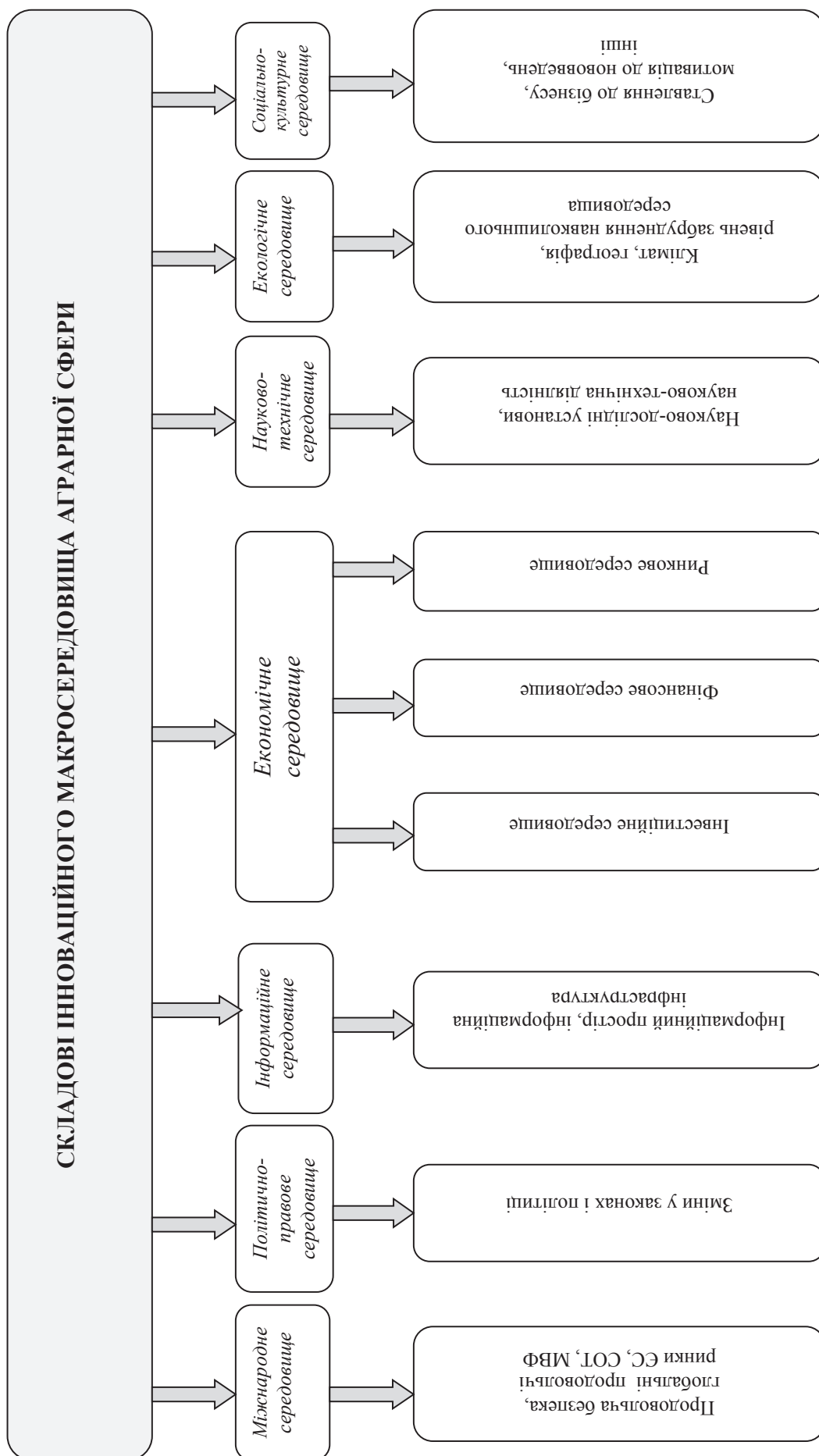


Рис. 1. Складові інноваційного макросередовища аграрної сфери

а на третьому – насіння соняшнику (258,3 млн дол. США). До аграрного імпорту товарів, крім зазначених, ще входили харчові продукти, спирт етилового неденатурований, цитрусові, олія пальмова, банани, кукурудза, продукти для годівлі тварин [9].

Останніми роками Україна нарощує імпорт з Польщі, яка займає першу сходинку у структурі агропродовольчого імпорту України. За весь 2018 р. імпорт із зазначеної країни становив 469,7 млн дол. США. На другій позиції знаходиться Німеччина – 435,8 млн дол. США, а третє місце займає Туреччина – 371,6 млн дол. США. До десяти країн найбільших постачальників агропродовольчої продукції в Україну, які займають 51% всього агропродовольчого імпорту, також входять: Італія, США, Нідерланди, Франція, Норвегія, Індонезія, Китай [9].

З метою розвитку міжнародної торгівлі, зменшення ризиків та забезпечення стабільного зростання експорту української продукції розроблено Експортну стратегію України («дорожню карту» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки та план завдань і заходів з її реалізації [10].

Запорукою реалізації експортної стратегії є створення в Україні єдиної цілісної повнофункціональної мережі інституцій з підтримки торгівлі. Основними завданнями такої мережі є та надання українським експортерам широкого спектру послуг і засобів підтримки в галузі політики і регулювання, а також консультативні послуги з тестування і сертифікації продукції, фінансування і страхування торгівлі, міжнародної логістики.

Другим важливим чинником макросередовища є нормативно-правове середовище.

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів [11].

Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України «Про інноваційну діяльність» [12], Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про інвестиційну діяльність» [13], Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [14] та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [11].

Проте багато з них є неефективними, суперечать один одному, не мають практичного застосування щодо здійснення аграрними підприємствами інноваційної діяльності. Гальмують інноваційну діяльність недосконалість законодавчої бази, що складає за даними Державного комітету статистики майже 40% [15]. Останні роки поширилася практика ігнорування законодавства або зупинення дії статей законів щодо фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Прикладом такого ігнорування, навіть зі сторони держави, може бути фактичне фінансування науково-технічної діяльності з Державного бюджету України, яке протягом останніх п'яти років не перевищує 0,4% ВВП при визначеній статтею 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» нормі – 1,7%. Питома вага про-

грамно-цільового фінансування наукових досліджень не перевищує 10% загальних витрат на науку при законодавчо встановлених 30% [15].

Чинна законодавча база науково-технологічного та інноваційного розвитку аграрного сектору не відповідає сучасним вимогам і не забезпечує втілення в життя Стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору України. Правове регулювання інноваційної діяльності в Україні вимагає істотного вдосконалення, уніфікації та гармонізації з нормами європейського законодавства, формування інноваційних венчурних фондів.

Отже, для реалізації політики інноваційних пріоритетів держави, покращення рівня інноваційної активності аграрного виробництва України необхідно дати підприємствам-інноваторам стабільну досконалу законодавчу базу та забезпечити механізмами виконання її вимог.

У сучасних умовах економічного розвитку, особливої важливості набуває інформаційне забезпечення процесу управління, яке складається із збору й обробки інформації, створення баз даних та алгоритмів, необхідних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Виробникам агропродовольчої продукції необхідна актуальна інформація про стан виробництва, кон'юнктуру ринку та інша. Своєчасне та повне отримання інформації дає можливість прийняти ефективні рішення, вжити необхідних заходів. Проте сучасне інформаційне забезпечення сільгоспвиробників має певні недоліки, особливо це стосується засобів збору інформації, застарілості методів обробки, неоперативності її передачі. Тому в подальшому варто здійснювати дослідження для створення гнучкої та всеохоплюючої системи інформаційно-аналітичного забезпечення агроформувань, адаптованої до сучасних умов ринку.

Визначальне місце серед факторів макросередовища належить саме економічним чинникам, оскільки їх стан, з одного боку, формує загальне економічне середовище розвитку аграрного ринку, а з іншого – є результатом ефективності економічної політики держави.

Економічне макросередовище сформоване трьома його складовими – інвестиційним, фінансовим та ринковим середовищами та їхньою взаємодією.

За даними регіонів в українському агропромисловому комплексі триває підготовка та впровадження 333 інвестиційних проектів загальною вартістю у майже 35 млрд гривень.

Найбільша кількість таких проектів реалізується у Черкаській (40 од.), Полтавській (39 од.), Вінницькій (36 од.) та Львівській (36 од.) областях. Вартість проектів варіюється від 100 тис. грн до 9,6 млрд гривень.

Зокрема, за напрямками інвестиційні проекти впроваджуються у: розвиток скотарства – 76 одиниць; розвиток свинарства – 43; розвиток птахівництва – 25; овоче- та фруктосховища – 23; багаторічні насадження – 16; зрошення – 11; забійні пункти – 10 одиниць [16].

На думку експертів для забезпечення ефективного функціонування ринку сільськогосподарських земель, та залучення інвестицій, в тому числі іноземних, в агропромислове виробництво України необхідно створити спеціалізовану фінансову установу – Державний земельний банк, який буде наділений функціями, щодо ефективного управління землями державної власності, фінансово-кредитної діяльності, підтримки малого та середнього національного сільськогосподарського бізнесу [17].

Спеціалізовані установи щодо управління землями державної власності були створені у Словаччині – Словацький земельний фонд, Угорщині – Національний земельний фонд, Чехії – Земельний фонд, Польщі – Агентство сільськогосподарської нерухомості, Литві – Національна земельна служба, Латвії – Державна земельна служба, Данії – Департамент консолідації земель, Нідерландах – Служба управління землями і водами, Болгарії – Національна компанія «Земля» [18]. Головним завданням даних установ є забезпечення приватизації земель, ефективного управління землями державної власності, сприяння та контроль за екологічним веденням агропромислового виробництва, забезпеченні розвитку сільських територій, іпотечне кредитування, консолідації невеликих земельних ділянок з метою раціоналізації їх використання, а також моніторинг ринку земель для запобігання надмірної їхньої концентрації в одного власника.

Зарубіжний досвід показує, що діяльність таких фінансових установ суттєво впливає на рівень розвитку аграрного сектора економіки держави, задоволення сприяє впровадженню інноваційних технологій, поліпшує соціально-економічне становище сільських територій.

Україна є дуже привабливою для інвестицій в її агробізнес навіть в умовах фактичного ведення війни. Іноземці обирають різні сегменти ринку АПК: виробництво олії, вирощування соняшнику, ріпаку, зерна тощо. Сьогодні в Україні функціонує декілька потужних іноземних компаній, які взяли в оренду земельні паї 400-500 тис. га. До таких належать, приміром, американський агрохолдинг New Century Holding (NCH), «Українські аграрні інвестиції» від інвестиційної компанії «Ренессанс груп» тощо. Є зацікавленість у іноземних компаній й в розвитку тваринництва. Дійсно, 2020р. може стати роком іноземного інвестування саме в аграрні галузі України, враховуючи те, що вливання капіталів у банківську сферу та, приміром, у ту ж саму металургію, щороку суттєво зменшуються. Проте найбільшою перешкодою для активізації агробізнесу та збільшенню іноземних інвестицій є корупція на всіх щаблях влади та національна специфіка ведення бізнесу.

Український аграрний сектор ще не повною мірою використовує наявний потенціал як через обмеженість необхідних обсягів власних фінансових ресурсів, так і внаслідок високої відсоткової ставки залучених банківських кредитів. Більшість аграріїв, мають реальну потребу не лише в зовнішньому залученні коштів для фінансування інноваційних проєктів, які суттєво підвищують конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва, але й в державній підтримці сталого розвитку сільських територій, збереження довкілля, впровадження нових стандартів якості й екологічної безпечності продукції, адаптації галузі до змін клімату.

В 2019 р. Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» передбачено фінансування державної підтримки розвитку АПК – 5909,0 млн грн, у тому числі:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здефевлення кредитів – 127,2 млн грн;
- фінансова підтримка розвитку фермерських господарств – 800,0 млн грн;
- державна підтримка розвитку, закладання молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними – 400,0 млн грн.;
- надання кредитів фермерським господарствам – 200,0 млн грн;

- державна підтримка галузі тваринництва – 3500,0 млн грн;
- фінансова підтримка сільгосптоваровиробників – 881,8 млн грн [19].

Зі спеціального фонду державного бюджету Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» Міністерством аграрної політики та продовольства передбачені видатки спеціального фонду в обсязі 2671,7 млн грн. (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – 54,3 млн грн (2% від загального обсягу), а саме за бюджетними програмами [19]:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» – 5000,0 тис грн;
- надання кредитів фермерським господарствам» – 44500,0 тис. грн.;
- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» – 4773,0 тис. грн [19].

Необхідно відзначити, що цих коштів недостатньо для повноцінної державної підтримки аграрної галузі. Якщо в сумі їх перевести за курсом, передбаченим у державному бюджеті 2019 р. (1 дол. США – 29,4 грн), то виходить близько 419,8 млн дол., або в середньому 21,8 дол. із розрахунку на 1 га ріллі для усіх аграрних підприємств країни, які в основному є їх отримувачами [19]. Для порівняння рівень державної фінансової підтримки із розрахунку на 1 га ріллі в країнах ЄС та Туреччині становить, відповідно, 931,7 і 839,2 дол. США. У США цей показник дорівнює 492,4 дол., а у Канаді – 121,8 дол. США [19].

Зважаючи на ці обставини з метою забезпечення конкурентоспроможності української агропромислової продукції необхідно розробити ефективний механізм забезпечення повноцінних обсягів державної підтримки вітчизняних аграріїв.

Науково-технічний прогрес є основою економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Агропромисловий комплекс України має значний науковий потенціал. У його склад входять науково-дослідні заклади, проєктні, конструкторські та інші організації, більше 20 вищих навчальних закладів [20]. Українська академія аграрних наук разом з міністерствами та відомствами визначає основні напрями науково-технічного прогресу, розробляє державні програми розвитку аграрного виробництва, здійснює науково-технічне співробітництво із зарубіжними державами, організовує підготовку та підвищення кваліфікації наукових кадрів. На вирішення цільових завдань по виведенню високопродуктивних сортів сільськогосподарських рослин та порід тварин спрямовані зусилля селекційних центрів. Розробкою інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарських культур займаються технологічні центри [20].

Разом з тим, у розвитку науково-технічного прогресу агропромислового комплексу існують і серйозні проблеми. По-перше, багато наукових розробок не відповідають світовому рівню та вимогам сучасного виробництва. По-друге, недостатньо використовується на практиці вже створений науковий потенціал [20].

Сьогодні найбільш актуальним для аграрного виробництва є розробка і здійснення комплексу фундаментальних та прикладних наукових досліджень, проєктно-конструкторських розробок щодо інтенсифікації землеробства, тваринництва та харчової промисловості, вдосконалення технологій та форм організації праці, виведенню високопродуктивних сортів рослин та порід тварин. Важливим напрямком підвищення технічного рівня галузей АПК є перехід до

маловідходних та безвідходних технологій, ресурсо-та вологозберігаючих, ґрунтозахисних технологій з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках [20].

На жаль застаріла матеріально-технічна база переважної більшості науково-дослідних установ, навчальних і науково-виробничих комплексів не забезпечують необхідних умов для проведення сучасних наукових досліджень та ефективної системи підготовки та перепідготовки керівників, спеціалістів, усіх працівників агропромислового виробництва.

В основі науково-технічної політики агропромислового комплексу на сучасному етапі повинна бути «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», яка включає вибір та оцінку напрямів науково-технічного прогресу та стимулювання їх виконання, програмно-цільові методи управління, пріоритетний розвиток фундаментальних та прикладних досліджень, вдосконалення системи неперервної освіти, використання ефективних форм інтеграції науки з виробництвом [21].

Лише завдяки поєднанню досягнень науково-технічного прогресу, економічної реформи, реформи в сфері підготовки кваліфікованих кадрів, включенню науки в усі сфери виробництва стане можливим підвищення ефективності функціонування агропромислового комплексу держави [21].

Інтенсифікація інноваційних процесів загострює екологічні проблеми на самперед в галузях які органічно зв'язані з природою і її ресурсами.

Тенденції посилення екологічнонебезпечних процесів при аграрному виробництві були закладені раніше, за реалізації домінуючої хіміко-техногенної стратегії його інтенсифікації, яка ґрунтувалася на широкомасштабному зростаючому використанні невідновлюваних природних ресурсів, природоантагоністичних хімічних засобів підвищення родючості ґрунту, захисту рослин від шкідників та хвороб, нераціональній організації тваринництва, невважених масштабах меліорації земель тощо [22].

Проте подальший розвиток аграрного виробництва на основі природо-, енерго- і ресурсомістких технологій, які можуть привести до погіршення екологічної ситуації в країні недопустимий і потребує розробки і впровадження радикальних природоохоронних заходів з метою усунення основних еколого-деструктивних чинників [22].

У Законі України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» [23], зафіксовані два основних стратегічних завдання екологічного спрямування:

- запровадження ефективної системи охорони родючості та системи моніторингу ґрунтів, проведення суцільної агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення;

- сприяння впровадженню ресурсозберігаючих, безпечних та екологічно чистих інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства.

Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства і підвищення рівня екологічної безпеки виробничих процесів та якості харчових продуктів вимагає інноваційного, високотехнологічного і наукомісткого розвитку усіх сфер АПК на принципах їх сталого функціонування. З цієї метою необхідно поступово переходити від здійснення окремих або навіть комплексних природоохоронних заходів до

розроблення й послідовної реалізації концепції сталого розвитку всього агропромислового комплексу на основі всебічної екологізації агропромислового виробництва, широкомасштабної його реструктуризації та модернізації.

Сьогодні в природокористуванні провідних країн світу набуває поширення інноваційна стратегія довгострокового розвитку на засадах зрівноваженого розвитку (більш відома як стійкий розвиток (Sustainable development), яка є загальною концепцією щодо необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [20]. Ця концепція зумовлена виникненням нового виду інновацій – екоінновації. В аграрному виробництві до них, в першу чергу, належить запропонована ЮНІДО, модель ресурсоефективного і чистого виробництва (РЕЧВ), яка передбачає: продуктивне використання природних ресурсів шляхом скорочення споживання сировини, води та енергії; зниження обсягів утворення парникових газів та інших викидів та відходів; збереження людського здоров'я шляхом покращення виробничої гігієни та безпеки праці.

До екоінновацій, які доцільно використовувати у реалізації та просування агропродовольчої продукції, можна віднести новий системний екологічний дизайн і спеціальне маркування продукції, яке забезпечує високий рівень екологічної безпеки виробництва, продукції та послуг.

Таким чином, українському агробізнесу для збереження своїх позицій на міжнародних ринках необхідно враховувати світові екотренди у виробництві сільськогосподарської продукції та продовольства.

Інноваційні процеси в аграрному секторі набирають дедалі більшого соціального звучання. Тому нами виділено таку складову інноваційного макросередовища, як соціально-культурне середовище.

Економічні кризи і соціальні втрати, якими супроводжувалися реформування аграрної сфери, зумовили соціальний занепад села. За даними вибіркового обстеження домогосподарств з питань економічної активності, приблизно 3 млн осіб, або більше третини сільських жителів працездатного віку, є незайнятими; значна частина селян (за окремими оцінками – 1,0-1,5 млн осіб) – трудові мігранти.

Цілком очевидно, що зайнятість у вітчизняному аграрному виробництві має і буде скорочуватися. Інноваційні структурні зміни, характерні для зростаючої економіки, обумовлюють міжсекторальний перерозподіл зайнятості, проте на сучасному етапі розвитку аграрного сектору цей фактор не є домінуючим. Інноваційний напрям розвитку аграрного сектора в досяжній перспективі здатний формувати вагомий частку в зайнятості сільського населення.

Рівень і структура споживання основної маси селян залишаються схожими з показниками слаборозвинутих країн: майже 66% сукупних витрат (73% споживчих) спрямовуються на харчування.

Споживчі витрати на 1 члена домогосподарства у селах на 25%, в т.ч. грошові – в 1,9 рази менші, ніж у містах. Сукупні ресурси сільських домогосподарств майже на 40% формуються за рахунок грошових і натуральних надходжень від особистих господарств, а на оплату праці припадає лише близько чверті цих ресурсів (у містах – більше половини).

Посилення соціально-культурної спрямованості інноваційного розвитку має стати індикатором економічного розвитку держави на довгостроковий період.

Висновки. Аграрна сфера залишається найбільш консервативною до нововведень, порівняно з іншими секторами економіки, тому визначальне місце належить державній підтримці стратегії інноваційного розвитку, яка повинна здійснюватися на системній та послідовній основі. Всі учасники інноваційного процесу повинні бути зацікавлені у поєднанні їх інтересів і зусиль у створенні і застосуванні нових знань та технологій з метою виходу на внутрішній та зовнішній ринки з конкурентоспроможною продукцією.

Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності є впровадження найбільш перспективних агротехнологій задля підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції. Вагомим чинником розвитку аграрного сектору економіки виступає наявність інформаційно-інноваційного забезпечення та присутність у агровиробників потрібного рівня знань і відповідної кваліфікації. Зокрема, посилення інноваційної активності сільгоспвиробників можливе передусім за покращення їх загального фінансового стану, максимального залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в інновації.

Забезпечити активізацію інноваційної діяльності аграрної галузі можливо за умови об'єднання малих господарств і сімейних фермерів, зокрема створення кооперативів, для пільгового інвестування впровадження науково-технічних інновацій в їхню діяльність, покращення поінформованості аграріїв у сфері розвитку інновацій та можливостей виходу на нові ринки.

Таким чином, у стратегічній перспективі на державному слід створити умови для зростання загального рівня продуктивності національного аграрного сектору на основі його інноваційного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Володін С.А. Модель інноваційного розвитку аграрної науки на прикладі системи НААН України. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3. С. 5–24.
- Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. Київ, 2015. 336 с.
- Коденська М.Ю., Сегеда С.А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 30–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_ark_2018_6_5 (дата звернення: 05.11.2019).
- Мазнев Г.Є., J. Skudlarski. Інноваційний розвиток техніки і технологій для аграрного виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 191. С. 3–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2018_191_3 (дата звернення: 05.11.2019).
- Россоха В.В. Інноваційна парадигма управлінської діяльності. *Агроінком*. 2005. Вип. 5–6. С. 59–61.
- Спаський Г.В. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2017. № 9. С. 33.
- Федулова П., Пашута Н. Развитие национальной инновационной системы Украины. *Економіка України*. 2005. № 4. С. 35–46.
- Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій. *Економіка АПК*. 2017. № 6. С. 14–19.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. *Державна служба статистики України*. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2019).
- Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <http://kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvytku-torgivli-na-20172021-roki>. (дата звернення: 05.11.2019).
- Матвеев П.С. Державні гарантії і програмне регулювання як складові державного впливу та стимулювання учасників інноваційної діяльності. *Наше право*. 2015. № 1. С. 103–109.
- Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 року № 40. *Верховна рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> (дата звернення: 05.11.2019).
- Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-12. *Верховна рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>. (дата звернення: 05.11.2019).
- Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV. *Верховна рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14>. (дата звернення: 05.11.2019).
- Столярчук Н.М. Проблеми нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності. *Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал*. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).
- Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/news/v-ukrainskomu-apk-vprovadzhzhuetsya-333-investproektina-mayzhe-35-mlrd-griven>. (дата звернення: 05.11.2019).
- Данкевич В.Є., Макаренко Ю.П. Державні земельні банки – формування та функціонування в ринково-розвинутих країнах. *Наукові праці полтавської державної аграрної академії. Серія: економічні науки*. 2014. Випуск 8. Том 1. С. 93–98.
- Коритник М., Шпичак О. Порівняльний аналіз земельних відносин в Україні з країнами з розвинутою економікою. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009, № 6. Т. 1. С. 256–257.
- Кернасук Ю. Державна підтримка АПК. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymka-apk.html> (дата звернення: 05.11.2019).
- Тютюнник М. Г. Науково-технічний прогрес – основа економічного зростання аграрного виробництва. *Полтавська державна аграрна академія*. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/301.pdf> (дата звернення: 05.11.2019).
- Про рекомендації парламентських слухань на тему: Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: постанова Верховної Ради України від 21 жовтня 2010 року № 2632-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2632-vi> (дата звернення: 05.11.2019).
- Кобець А.С., Грицан Ю.І., Катан Л.І. Природовідтворення агроландшафтів та зменшення екодеструктивного впливу аграрного виробництва Дніпропетровської області на навколишнє середовище. *Екологія і природокористування*. 2013. Випуск 17. С. 16–28.
- Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1877-15> (дата звернення: 05.11.2019).

REFERENCES:

- Volodin S.A. (2014). Model innovatsiinoho rozvytku ahrarnoi nauky na prykladi systemy NAAN Ukrainy [The model for innovative development of agrarian science on the example of naas system of Ukraine]. *Innovative Economy*, vol. 3, pp. 5–24. [in Ukrainian]
- Heits V.M. (ed.) (2015). *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid* [Innovative Ukraine 2020: a national report]. Kyiv. [in Ukrainian]
- Kodenska M.Yu., Sehedha S.A. (2018). Zakonomirnosti rozvytku ahrarno-promyslovoho vyrobnytstva ta efektyvnist yoho funktsionuvannia [Regularities of development of agro-industrial production and the efficiency of its functioning]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 30–39. [in Ukrainian]
- Mazniev H.Ye., J. Skudlarski (2018). Innovatsiinyi rozvytok tekhniki i tekhnolohii dlia ahrarnoho vyrobnytstva [Innovative development of technology and technologies for agricultural production]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, vol. 191, pp. 3–18. [in Ukrainian]
- Rossozha V.V. (2005). Innovatsiina paradyhma upravlinskoj diialnosti [Innovative management paradigm]. *Ahroinkom*, Vol. 5–6, pp. 59–61. [in Ukrainian]
- Spaskyi H.V. (2017). Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv v umovakh yevrointehratsii [Increasing of

- competitiveness of the agrarian enterprises in terms of European integration]. *Ekonomika APK*, vol. 9, p. 33. [in Ukrainian]
7. Fedulova P., Pashuta N. (2005). Razvytye natsionalnoi ynnovatsionnoi systemy Ukrainy [Development of the national innovation system of Ukraine]. *Economy of Ukraine*, vol. 4, pp. 35–46. [in Russian]
 8. Ambrosov V.Ya., Marenych T.H. (2017). Velykotovarni pidpriemstva yak osnova vprovadzhennia innovatsii [Large-scale enterprises as a basis for innovation]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 14–19. [in Ukrainian]
 9. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (2019). *State Statistics Service of Ukraine*. Available at: <http://ukrstat.gov.ua> (accessed 5 November 2019). [in Ukrainian]
 10. Kabinet Ministriv Ukrainy (2017). *Pro skhvalennia Eksportnoi stratehii Ukrainy ("dorozhnoi karty" stratehichnogo rozvytku torhivli) na 2017–2021 roky* [On approval of the Export Strategy of Ukraine (the "Road Map" of Strategic Trade Development) for 2017–2021]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnia 2017 roku № 1017–r. Available at: <http://kmu.gov.ua/ua/npsa/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-srategichnogo-rozvytku-torgivli-na-20172021-roki> (accessed 5 November 2019).
 11. Matvieiev P.S. (2015). Derzhavni garantii i prohramne rehuliuвання yak skladovi derzhavnogo vplyvu ta stymuliuвання uchasnykiv innovatsiinoi diialnosti [State guarantees and program regulation as components of state influence and stimulation of participants of innovative activity]. *Nashe pravo*, vol. 1, pp. 103–109. [in Ukrainian]
 12. Verkhovna Rada of Ukraine (2002). *Pro innovatsiinu diialnist* [On innovation activity]: Zakon Ukrainy vid 04 lypnia 2002 roku № 40. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15> (accessed 5 November 2019).
 13. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). *Pro investytsiinu diialnist* [On investment activity]: Zakon Ukrainy vid 18 veresnia 1991 roku № 1560-12. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12> (accessed 5 November 2019).
 14. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). *Pro spetsialnyi rezhyt innovatsiinoi diialnosti tekhnolohichnykh parkiv* [On Special Regime of Investment and Innovation Activity of Technological Parks]: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 roku № 991-XIV. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14> (accessed 5 November 2019).
 15. Stoliarchuk N.M. (2019). Problemy normatyvno-pravovoho rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti [Problems of regulatory regulation of innovation activity]. *Oblik i finansy APK: bukhhalterskyi portal*. Available at: <http://magazine.faaf.org.ua> (accessed 5 November 2019).
 16. Ofitsiinyi sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy (2019). *Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*. Available at: <https://minagro.gov.ua/ua/news/v-ukrainskomu-apk-vprovadzuetsya-333-investproekti-na-mayzhe-35-mlrd-griven> (accessed 5 November 2019).
 17. Dankevych V.Ye., Makarenko Yu.P. (2014). Derzhavni zemelni banky – formuvannia ta funktsionuvannia v rynkovo-rozvynutykh krainakh [State Land Banks-Formation and Functioning in Market-Developed Countries]. *Naukovi pratsi poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. Serii: ekonomichni nauky*, vol. 8, no 1, pp. 93–98. [in Ukrainian]
 18. Korytnyk M., Shpychak O. (2009). Porivnialnyi analiz zemelnykh vidnosyn v Ukraini z krainamy z rozvyntoiu ekonomikoiu [Comparative analysis of land relations in Ukraine with developed economies]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 6, no 1, pp. 256–257. [in Ukrainian]
 19. Kernasiuk Yu. (2019). Derzhavna pidtrymka APK [State support for agriculture]. *Ahrobiznes sohodni*. Available at: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymka-apk.html> (accessed 5 November 2019).
 20. Tiutiunyk M.H. (2011). Naukovo-tekhnichnyi prohres – osnova ekonomichnogo zrostantnia ahrarnoho vyrobnytstva [Scientific and technological progress is the basis of economic growth in agricultural production]. *Poltava State Agrarian Academy*. Available at: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/301.pdf> (accessed 5 November 2019).
 21. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). *Pro rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010-2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv* [On the recommendations of the parliamentary hearings on the topic: Strategy of innovative development of Ukraine for 2010–2020 in the conditions of globalization challenges]: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21 zhovtnia 2010 roku № 2632–VI. Available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2632-vi> (accessed 5 November 2019).
 22. Kobets A.S., Hrytsan Yu.I., Katan L.I. (2013). Pryrodovidtvorennia ahrolandshaftiv ta zmenshennia ekodestruktyvnoho vplyvu ahrarnoho vyrobnytstva Dnipropetrovskoi oblasti na navkolyshnie sere-dovyshche [Nature reproduction of agricultural landscapes and reduction of ecodestructive impact of agricultural production of Dnipropetrovsk region on the environment]. *Ekolohiia i pryrodokorystuvannia*, vol. 17, pp. 16–28. [in Ukrainian]
 23. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). *Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy* [On State Support for Agriculture in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 24 chervnia 2004 roku № 1877-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1877-15> (accessed 5 November 2019).

Стаття надійшла до редакції 06.12.2019.

The article was received 06 December 2019.